

Сучасні тенденції попиту і пропозиції на ринку праці Черкаської області

Л. ЧВЕРТКО,
кандидат економічних наук
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань

У статті досліджено сучасні тенденції попиту і пропозиції на ринку праці Черкаської області на основі використання загальних і спеціальних показників зайнятості населення, безробіття, попиту та пропозиції робочої сили.

В статье исследовано современные тенденции спроса и предложения на рынке труда Черкасской области на основе использования общих и специальных показателей занятости населения, безработицы, спроса и предложения рабочей силы.

This article explores the current trends of supply and demand in the labor market Cherkasy region on the basis of general and specific indicators of employment, unemployment, demand and labor supply.

Ключові слова: *ринку праці, економічно активне населення, рівень зайнятості, структура зайнятих, рівень безробіття, рухливність працівників, кон'юнктура ринку праці, оплата праці.*

Актуальність проблеми. Закономірності функціонування національного ринку праці великою мірою проявляються в загальних і специфічних тенденціях динаміки основних характеристик регіональних і локальних ринків праці. Нестабільність економічного розвитку на сучасному етапі, перебіг кризових явищ посилюють нерівномірність розвитку регіональних ринків праці і обумовлюють необхідність удосконалення механізмів регулювання становища регіонів в економіці та усунення передумов виникнення соціальної напруги.

Дослідження особливостей територіальної організації ринку праці розкриває можливості виявлення факторів та умов відтворення трудового потенціалу, визначення закономірностей його подальшого функціонування і, на цій основі, розроблення комплексу регіональних антикризових заходів короткотривалого та довготривалого характеру з неодмінним урахуванням специфіки окремих територій.

Широке коло як загальних, так і регіональних проблем зайнятості та ринку праці були і залишаються об'єктом систематичних теоретичних досліджень та прикладних розробок і рекомендацій. Серед них праці таких відомих вітчизняних вчених, як С. І. Бандура, Л. М. Ємельяненко, Е. М. Лібанової, Л. С. Лісогор, В. В. Онікієнка, Л. Г. Ткаченко та ін.

Проте, незважаючи на значний обсяг публікацій та досліджень з цієї теми, в сучасних динамічних умовах розвитку економіки країни проблеми формування регіонального ринку праці як основоположного елемента ринкового механізму, що має забезпечувати ефективну взаємодію між попитом та пропозицією робочої сили, залишаються актуальними і потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у проведенні оцінки сучасних тенденцій попиту і пропозиції на ринку праці Черкаської області, визначення динаміки структури зайнятості за основними демографічними та соціальними показниками.

Виклад основного матеріалу. У розвинутій ринковій економіці повноцінний ринок праці означає надання прав кожній людині на вільний продаж своєї праці за власним бажанням і вибором на засадах трудового найму. Формування ринку праці в Україні відбувається важко, в різних регіонах країни ці процеси мають вагомий специфіку¹.

Важливість територіального підходу до вирішення проблем ринку праці базується не тільки на загальноекономічних постулатах, що відображають властивості ринків усіх видів, але й на специфічних, притаманних тільки ринку праці.

Сучасний стан ринку праці Черкаської області проаналізуємо за допомогою загальних і спеціальних

¹ Швидка Г. Ю. Регіональні особливості ринку праці України // Демографія та соціальна економіка. – 2010. – №2 (14). – С. 160–167.

Таблиця 1

Рівень зайнятості населення Черкаської області за віковими групами та статтю у 2010 р., %

	Вік, років							
	Всього 15–70	15–24	25–29	30–34	35–39	40–49	50–59	60–70
Все населення	58,4	33,5	72,1	81,3	84,9	80,5	58,9	21,2
жінки	56,3	31,1	73,2	77,9	86,4	80,8	52,3	22,6
чоловіки	60,9	35,8	71,0	84,8	83,3	80,2	67,2	19,2

Джерело: розраховано за даними Держстату України

показників зайнятості населення, безробіття, попиту та пропозиції робочої сили.

Частка економічно активного населення Черкаської області у загальній кількості населення у віці 15–70 років складала у 2010 р. 66,9% (627,3 тис. чол.) і була вищою за середню у державі. Протягом нинішнього століття тривала тенденція скорочення кількості економічно активного населення з меншими, ніж в Україні в цілому, темпами: порівняно з 2001 р. кількість економічно активного населення області зменшилася на 11,5 тис. осіб (на 1,8%), а частка його у віковій групі 15–70-річних зросла на 9,9 в. п. (по Україні на 7,9%). У структурі економічно активного населення області найбільші частки припадали на осіб середнього та старшого працездатного віку (35–39 і 40–49 років). Питома вага економічно активної молоді та осіб післяпрацездатного віку була нижчою від середньої в Україні, а осіб середнього працездатного віку – вищою.

У складі економічно активного населення у молодших і старших вікових групах допенсійного віку

переважали чоловіки, у групах середнього працездатного віку (35–50 років) і пенсійного віку – жінки.

Рівень зайнятості населення у віці 15–70 років Черкаської області, згідно з даними вибіркового обстеження домашніх господарств з питань економічної активності населення, у 2010 р. становив 58,4%. За кількістю зайнятих (564,9 тис. чол. або 2,8% загальної кількості зайнятих в Україні) Черкаська область є другою серед центральних областей України (на першому місці – Полтавська).

Зі збільшенням віку рівень зайнятості населення Черкащини збільшується; після досягнення 40–49 років тенденція змінюється на обернену (табл. 1). Порівняно із середнім в Україні рівень зайнятості населення області в кожній із вікових груп від 25 до 49 років був вищим. Для чоловіків області в 2010 р. характерною є вища зайнятість, ніж для жінок, за рахунок вікових груп 15–24, 30–34 і 50–59 років: особливо значними цей розрив був у 30–34-річних і 50–59-річних, де гендерна різниця рівнів зайнятості складала відповідно 6,9 і 14,9 в. п.

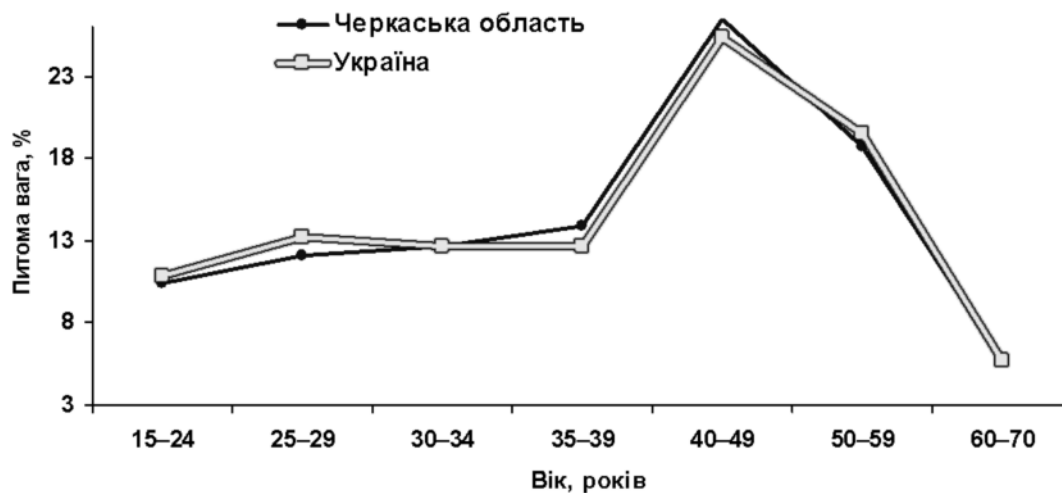

Рис. 1. Вікова структура зайнятих Черкаської області й України в 2010 р.

Джерело: дані Держстату України

Рівень зайнятості сільського населення був вищим, ніж міського – відповідно 65,9% і 53,0%. Сільські зайняті переважали в усіх вікових групах, особливо серед осіб старшого (більше 50 років) і молодого (15–29 років) віку.

Вікова структура зайнятих Черкащини подібна до вікової структури зайнятих в Україні в цілому. Особливістю складу зайнятих області є перевага осіб середнього працездатного віку (30–34, 35–39, 40–49 років) (рис. 1). З усього економічно активного населення регіону (15–70 років) у віковій групі 60–70 років значення рівня зайнятості істотно нижче загальноукраїнського (на 2,9 пункти), а в групі 35–39 років – вище (на 5,5 пунктів).

У складі зайнятих у 2010 р. майже третину становили молоді люди (27,9%). Порівняно з часткою молоді серед усіх зайнятих в Україні цей показник дещо менший (в Україні – 31,7%). За видами економічної діяльності молодь становила половину зайнятих у фінансовій діяльності (50,3%) і 42,9% серед найманих працівників торгівлі, більше третини в державному управлінні (36,1%) та діяльності пошти і зв'язку (35,4%). Порівняно із відповідними загальноукраїнськими показниками частка молоді області вища в сільському господарстві (25,4% проти 24,0%), діяльності пошти і зв'язку (35,4% проти 32,2%), дослідженнях та розробках (26,3% проти 23,8%) та державному управлінні (36,1% проти 35,5%). Варто зазначити, що частка молоді серед працівників готелів і ресторанів області в півтора разу нижча порівняно із відповідним показником в Україні в цілому (26,2% проти 41,9%).

Якісні характеристики робочої сили, зокрема освітній рівень, є достатньо високими для центру України, проте середніми порівняно з усіма регіонами: наявна тенденція зростання рівня освіти населення. За останні п'ять років частка осіб з повною

вищою освітою у структурі працівників зросла на 4,5 пункти, частка осіб з неповною та базовою вищою освітою – на 0,5 в. п. (для порівняння за цей же період у середньому в Україні частка осіб з повною вищою освітою зросла на 5,1 пункти, а частка осіб з неповною та базовою вищою освітою серед працівників зменшилася на 0,4 пункти).

Найвищі частки найманих працівників з повною вищою освітою у 2010 р. характерні для таких видів економічної діяльності, як дослідження та розробки (65,4%), державне управління (65,2%), фінансова діяльність (60,1%) та освіта (51,5%). Найнижчі частки осіб з повною вищою освітою були серед найманих працівників рибальства і рибництва (10,4%), сільського господарства, мисливства (12,1%) та діяльності транспорту (13,5%).

У першому десятиріччі нинішнього століття спостерігалася тенденція зростання зайнятості населення Черкащини, при чому темпи його були вищими, ніж по Україні в цілому: якщо у 2000 р. різниця між загальним у країні рівнем зайнятості і обласним складав 3,5 в. п., то у 2010 р. ця різниця скоротилася до 0,1 в. п., за весь зазначений період рівень зайнятості населення області збільшився на 11,7% (загалом в Україні – на 4,8%) (рис. 2).

За основними галузями економіки області зайняті розподілилися наступним чином: найвища частка припадає на зайнятих у промисловості (20,7%); друге місце належить зайнятим в освіті (14,4%), зайняті у сільському господарстві займають 13,6%. Структура зайнятих у соціальній сфері характеризується найбільшою часткою зайнятих в освіті та охороні здоров'я (відповідно 14,4% і 11,2%), що з точки зору міжнародних стандартів (у цих сферах діяльності більш ніж 99% робочих місць припадає на підприємства державної форми власності) є вищою, ніж у розвинутих країнах. Проте частки зайнятих у торгівлі, громадському

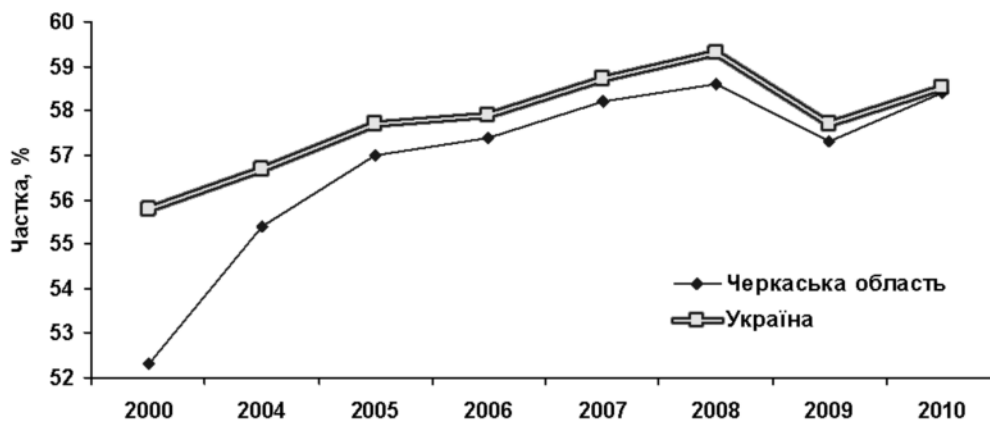

Рис. 2. Порівняльна динаміка рівня зайнятості населення Черкаської області та України у 2000–2010 рр.

Джерело: дані Держстату України

Таблиця 2

Динаміка структури зайнятих у галузях економіки Черкаської області у 2000-2010 рр.

Галузі економіки	Частка в загальній кількості зайнятих, %					
	2000	2005	2007	2008	2009	2010
Сільське господарство, мисливство, лісове та рибне господарство	36,8	15,1	15,8	14,9	15,4	13,6
Промисловість	23,2	18,9	22,2	21,9	20,8	20,7
Будівництво	3,7	3,1	4,2	4,5	3,4	2,9
Оптова та роздрібна торгівля, готелі та ресторани	6,5	6,1	8,6	9,1	9,4	8,5
Транспорт і зв'язок	6,2	5,9	7,3	7,8	7,7	7,9
Фінансова діяльність	0,9	1,1	2,2	2,4	2,1	2,2
Операції з нерухомістю, здавання під найм і послуги юридичним особам	2,9	3,1	4,5	4,4	4,5	4,7
Державне управління	5,4	5,7	7,3	7,3	8,1	10,8
Освіта	10,1	10,2	13,1	13,4	14,3	14,4
Охорона здоров'я та соціальна допомога	8,6	8,4	10,3	10,3	11,0	11,2
Колективні, громадські та особисті послуги	2,8	3,1	4,1	4,1	3,2	3,2

Джерело: розраховано за даними Держстату України

харчування, готелях і ресторанах (8,5%), фінансовою діяльністю (2,2%) є нижчою. Десята частина зайнятих зосереджена в державному управлінні (10,8%).

Структурні зміни, що відбуваються в економіці України з 90-их років минулого століття внаслідок ринкових перетворень, торкнулися, перш за все, сільсько-господарської сфери. Кількість зайнятих у сільському господарстві продовжувала зменшуватися і на початку нинішнього століття: за період 2000–2010 рр. вона скоротилася утричі, її частка у структурі працюючих області впала до 13,6% проти 36,8% на початку століття.

Натомість Черкаська область, яка володіє одним із найвищих у країні потенціалом родючих земель і високою розораністю території, лідирує за обсягами валової продукції сільського господарства і за виробництвом валової продукції сільського господарства на одну особу.

Динаміка структури зайнятості за іншими основними галузями економіки області характеризувалася зменшенням часток працівників будівництва (на 21,2%) і промисловості (на 10,8%). Водночас, у півтора разу збільшилася частка зайнятих фінансовою діяльністю, у державному управлінні і операціях з нерухомістю; більш як на третину зросла частка зайнятих в освіті, майже на третину – у діяльності транс-

порту та зв'язку, торгівлі та діяльності готелів і ресторанів, охороні здоров'я (табл. 2).

Розподіл працівників за організаційно-правовими формами господарювання свідчить, що майже половина зайнятих належить до підприємств та організацій нестандартних організаційно-правових форм. Лише 5,2% складають приватні підприємства, 2,7% – державні. Приблизно третина зайнята на підприємствах і організаціях колективної форми власності на кшталт товариств з обмеженою відповідальністю і відкритих акціонерних товариств. Динаміка такого розподілу показує, що частка зайнятих на державних підприємствах і відкритих акціонерних товариствах зменшується. Водночас збільшується питома вага працівників, зайнятих на приватних підприємствах, товариствах з обмеженою відповідальністю та організаціях інших організаційно-правових форм (табл. 3).

Формування ринку праці призводить не лише до існування умов для вільного вибору професії або виду діяльності, а й до вільного вибору між зайнятістю у суспільному виробництві та незайнятістю, тобто невіддільною складовою ринку праці є безробіття. Рівень безробіття у розвинутих країнах Європейського Союзу у 2010 р. коливався від 4,4% в Австрії до 20,1% в Іспанії².

² Статистичний щорічник України за 2010 рік. – К. : Державний комітет статистики України, 2010. – С. 537

Таблиця 3

Розподіл зайнятих Черкаської області за організаційно-правовими формами господарювання у 2007–2010 рр.

Показники	2007	2008	2009	2010
Середньооблікова кількість штатних працівників, тис. осіб	303,6	300,9	279,3	272,1
<i>у тому числі за формами господарювання, %:</i>				
державні підприємства	2,9	2,8	2,7	2,7
комунальні підприємства	3,5	3,4	3,5	4,9
відкриті акціонерні товариства	11,1	10,5	9,2	8,5
товариства з обмеженою відповідальністю	17,9	17,5	16,7	18,9
філії (інші відокремлені підрозділи)	15,5	15,9	15,4	14,2
приватні підприємства	4,4	4,7	4,5	5,2
інші організаційно-правові форми	44,7	45,2	48,0	45,6

Джерело: розраховано за даними Держстату України

Таблиця 4

Динаміка реального і зареєстрованого рівнів безробіття Черкаської області у 2000–2010 рр.

Регіон	2000	2005	2007	2008	2009	2010
	<i>Рівень реального безробіття, %</i>					
Черкаська область	11,7	9,8	8,3	8,2	10,8	9,9
Україна	11,6	7,2	6,4	6,4	8,8	8,1
<i>Рівень зареєстрованого безробіття, %</i>						
Черкаська область	4,1	5,2	4,4	4,9	3,4	3,3
Україна	4,1	3,1	2,7	3,0	1,9	2,0

Джерело: дані Держстату України

Рівень реального безробіття населення Черкаської області у 2010 р. становив 9,9%. Порівняно з середнім значенням в Україні протягом 2000–2010 рр. рівень реального безробіття в області був значно більшим зі стійкою тенденцією поглиблення різниці між ними: від 0,1 в. п. у 2000 р. до 1,8 в. п. у 2010 р. (табл. 4). Рівень реального безробіття чоловіків Черкащини у 2010 р. був більшим, ніж жінок (відповідно 11,9% і 8,0%), що відповідало гендерному складу безробітних України в цілому.

Рівень зареєстрованого безробіття (як відношення кількості зареєстрованих у Державній службі зайнятості безробітних на кінець року до кількості насе-

лення працездатного віку) був втричі меншим реального. Коливання його між районами області були суттєві: максимальне значення у п'ять разів перевищувало мінімальне. Порівняно з 2005 р. відбулося його значне скорочення і у 2010 р. рівень зареєстрованого безробіття був найбільшим у Монастирищенському та Чигиринському районах. Найнижчим рівень зареєстрованого безробіття був у Кам'янському і Черкаському районах.

У сільських поселеннях реальне безробіття нижче, ніж у міських населених пунктах. Якщо серед безробітних городян переважали представники молодших вікових груп працездатного віку (до 30 років), а їх

незайнятість пов'язана переважно з надмірною пропозицією праці випускників вищих і професійно-технічних закладів, то серед сільських мешканців (внаслідок реформування аграрного сектора економіки, розпаювання колективних сільськогосподарських підприємств і передачі землі у приватну власність та вивільнення працівників) найвищі показники безробіття охоплювали на додаток ще групи середнього і старшого працездатного віку (найвищі – 6,6% у 35–39 річних). Сільські безробітні становили у 2010 р. лише 16,2% загальної кількості безробітних області.

За причинами незайнятості найвищий відсоток належить тим, хто звільнився з попереднього місця роботи за власним бажання – 40,9%, при чому серед чоловіків таких у 1,3 разу більше, ніж серед жінок. Цей показник протягом останніх п'яти років стабільно у 1,3–1,5 разу перевищує загальноукраїнський, що може свідчити про вкрай незадовільну ситуацію на ринку праці області, зокрема про низький рівень заробітної плати, умови праці, дотримання соціальних гарантій роботодавцями тощо.

Друге місце у структурі безробітних за причинами незайнятості займають вивільнені з економічних причин – 38,5%: таких більше серед жінок, ніж серед чоловіків. Цей показник коливається залежно від економічної ситуації у країні: на початку нинішнього століття він мав тенденцію до зменшення (у 2000–2008 рр. він скоротився більш ніж удвічі і склав 21,7%), але під час фінансово-економічної кризи знову зріс.

Непрацевлаштовані після закінчення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації становлять 15,2% безробітних, серед жінок таких майже удвічі більше, ніж серед чоловіків. Варто зазначити, що цей відсоток має тенденцію до зростання: порівняно з 2000 р. частка непрацевлаштованих випускників вищих навчальних закладів збільшилася на 2,1 в. п., що є наслідком невідповідності державних замовлень на фахівців з вищою освітою попиту на робочу силу на ринку праці, а також наслідком несприятливих умов для створення нових сучасних за якістю робочих місць.

Характерною рисою ринку праці області порівняно з Україною у цілому, є постійне зростання серед безробітних осіб, які шукали роботу, намагалися організувати власну справу (у 2010 р. він складав 97,8% проти 95,6% в Україні у цілому). Порівняно з початком століття цей показник виріс на 8,8 в. п. (з 89% до 97,8%). Зменшилася середня тривалість пошуку роботи: у 2010 р. вона складала 6 місяців проти 10 місяців у 2000 р.

У складі реального безробіття переважну частину становлять особи, які раніше мали роботу – у 2010 р. вони становили 84,8% (у 2000 р. – 83,5%). Середня тривалість незайнятості таких осіб за перше десяти-

ліття нинішнього століття скоротилася майже удвічі: якщо у 2000 р. вона складала 11,1 міс., то на сьогодні – 6,7 міс.

Характерною особливістю ринку праці Черкаської області є висока рухливість працівників: у 2010 р. коефіцієнт валового обороту працівників (відношення прийнятих і вибулих протягом року працівників до середньооблікової їх кількості) становив 60,3%, що на 6,7 в. п. більше, ніж середній в Україні. У динаміці спостерігалася тенденція до зростання цього показника: протягом 2007–2010 рр. він зменшився на 4,1 в. п. Відомо, що у США і країнах ЄС 2/3 працюючих за наймом належать до традиційно зайнятих, 1/3 – до гнучкої робочої сили.

Процес формування попиту на ринку праці області є повільним. На початку 2010 р. потреба у робочій силі в Черкаській області в кількісному вимірі була однією із найменших в Україні і складала 0,3 тис. осіб (найменший зафіксовано у Івано-Франківській області – 0,2 тис. осіб). У структурі заявленої потреби в робочій силі з боку підприємств різних форм власності підвищена частка вільних робочих місць і вакантних посад припадала на службовців (66,7% порівняно з 38,0% в Україні у цілому), потреба в робітничих кадрах складала 33,3%, що на 13,2 в. п. нижче потреби в них в Україні у цілому. Обсяги попиту на робочу силу останні п'ять років скорочуються, що з точки зору формування ринку робочих місць є негативним.

У динаміці навантаження на одне вільне робоче місце (вакансію) на ринку праці Черкаської області на початку нинішнього століття спостерігалася стабілізація цього показника, проте із настанням фінансово-економічної кризи навантаження на одне робоче місце різко збільшилося (рис. 3).

Рівень оплати праці в Черкаській області є нижчим за середній в Україні, проте спостерігається тенденція поступового її зростання: якщо у 2000 р. середня заробітна плата найманих працівників області складала 76,1% середньої заробітної плати по Україні, то у 2010 р. це співвідношення зменшилося до 82,0%. Розмір зарплати нині визначається більшою мірою економічним станом господарства та трудовими зусиллями зайнятих і не залежить від освітнього та професійно-кваліфікаційного рівня працівників. Натомість слід відмітити, що в області знижується питома вага заробітної плати в загальному доході населення інтенсивніше, ніж в Україні у цілому: якщо у 2001 р. частка заробітної плати складала 39,7% (в Україні – 43,4%), то у 2010 р. лише 36,6% (в Україні – 41,7%). Водночас, збільшується частка доходів від власності та соціальної допомоги (відповідно на 1,1 і 7,0 в. п.).

Висновки. Аналіз стану і тенденцій розвитку ринку праці Черкаської області дозволяє зробити висновок про загострення багатьох соціально-еконо-

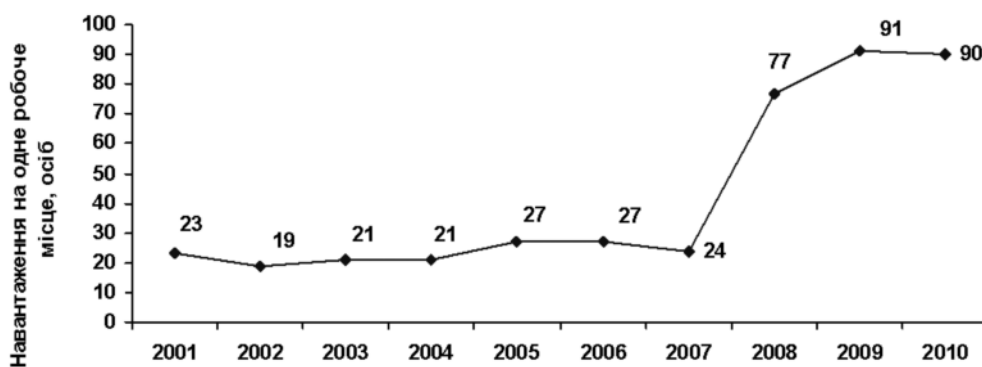

Рис. 3. Динаміка кон'юнктури на ринку праці Черкаської області у 2001–2011 рр. (дані наведено на початок року)

Джерело: дані Держстату України

мічних проблем, що спричиняють зростання напруги на ньому, несприятливо впливають на основні параметри зайнятості населення, призводять до зниження ефективності використання та розвитку трудового потенціалу. Така ситуація потребує невідкладного

вироблення напрямів сучасної регіональної політики, що забезпечать реалізацію економічної активності незайнятого населення та перегляд існуючих робочих місць з урахуванням стандартів економічно розвинутих країн щодо умов та оплати праці.

Передплачайте, читайте науково-економічний та суспільно-політичний журнал

Україна:
Аспекти праці
Індекс — 74541

Періодичність виходу — 8 номерів на рік.

Повідомляємо, що оформити передплату можна в будь-якому поштовому відділенні або пункті передплати

Вартість передплати на журнал «Україна: аспекти праці» на 2012 р.:
на півроку — 56 грн 38 коп.
на квартал — 28 грн 19 коп.